

Вепіканов С.В.

Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», кандидат юридичних наук, доцент кафедри криміналістики, доцент

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКУ ІЗ КАТЕГОРІЄЮ ФАКТУ В КРИМІНАЛІСТИЦІ

В сучасних дослідженнях в галузі філософії, що хоча й вивчає проблему причинності виходячи із власних, внутрішньофілософських цілей та завдань, поставлено цікаве для криміналістів запитання: «Чи можуть з'єднувати відносини причинності факти?» Зважаючи на те, що категорії факту в криміналістичній літературі приділено чималу увагу, вбачається за необхідне вивчити із криміналістичної точки зору співвідношення цієї категорії із компонентами причинності - причиною та наслідком.

Криміналісти систематичну увагу до встановлення значення термінів «факт», «фактичні дані» та інших подібних стали проявляти із початку 60-х років XX ст. Цей інтерес зумовлений процедурою доказування, що визначена в Основах кримінального судочинства ЦРСР та сприйнята Кримінально-процесуальним кодексом України. Цей кодекс та проект нового Кримінального процесуального кодексу України (останній навіть більш широко) використовують зазначену термінологію щодо доказів, предмету доказування, джерел доказів тощо. Дійсно, якщо слідчий при доказуванні працює із фактами, то, представляється справедливим бажання криміналістів надати рекомендації щодо виявлення, закріплення та подальшого використання фактів. Зокрема, найбільш глибоко поняття факту проникло до загальнокриміналістичного розуміння та багатьох визначень криміналістичної версії.

Однак чи є факт достатньо міцним підмурком, щоб слугувати основою криміналістичним поняттям? Вочевидь, що теорія факту основана на повсякденному розумінні буде виглядати в кращому разі умоглядною, тому примітно, що криміналісти при цьому звернулись до більш загальних, в деякому сенсі, бачень поняття факту, розроблених в філософії та логіці. Згідно до одного із впливових російськомовних визначень, фактом є «дійсна, реально існуюча, не вигадана подія, явище; те, що сталося насправді» (Кондаков Н.И. Логический словарь. М., 1971, с. 563.). Дещо інша ситуація складалась у англomовній філософській думці. Зокрема, Б. Расселл ще у 1918 році стосовно фактів писав таке: «Фактом я називаю те, що висловлюється цілісним реченням, а не одиничним терміном... Коли одиничне слово ... використовується для висловлення факту, це завжди відбувається в силу наявності невисловленого контексту, тому повне висловлення факту завжди передбачає використання речення. Факт висловлюється, наприклад, тоді, коли кажуть, що у певної річчї є певна властивість, або, що певна річ має певне відношення із іншою річчю; однак сама річ, що має цю властивість або це відношення, не є тим, що я називаю «фактом» (Расселл Б. Избранные труды. Сибирское университетское издательство. Серия: Пути философии, 2009, с. 126-127). Така інтерпретація вважається стандартною в філософії й основана на близькості структур факту та пропозицій, а також тісно пов'язана із поняттям суб'єктно-предикатної істини.

Показово, що Р.С. Белкін ані в параграфі «Факт і окрема криміналістична теорія» ані в розділі «Вчення про криміналістичну версію й планування судового дослідження» другого

тому «Курсу криміналістики» не розкриває зміст поняття факту у вигляді формального визначення, а використовує слово «факт» лише як технічний термін, до якого упаковані інші терміни, такі як «річ», «об'єкт», «ознака», «властивість», «подія», «явище», «кусок дійсності», «відомості про факти», «елементи пізнавальної діяльності» тощо. (Белкин РС. Курс криминалистики: Частные криминалистические теории. В 3-х томах. Т. 2. М.: Юрист, 1997. с. 7-16, с. 345-392). Як видно, зазначений технічний термін використовується для позначення сутностей у вельми широкому, часто несумісному контексті. Дещо більш обережно до поняття факту підійшов В.Я.Колдін, який, після окреслення багатоманітності філософських визначень факту, зазначив, що як основа тверджень факт є елементом певної логічної системи, фактичним знанням, а у інформаційному сенсі факт- образ представляє відбитий суб'єктом потік інформації про властивості об'єктивних речей (Колдін В.Я., Полевой М.С. Информационные процессы и структуры в криминалистике. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1985, С.42-43).

Таким чином, з одного боку, факти є матеріальними об'єктами, а з іншого, є об'єктами навколишнього світу, сприйнятими особою, що пізнає. Іншими словами, за використовуваної в криміналістиці інтерпретації, факти, кажучи умовно, «застрагають» між фізичним та психічним світами. Дійсно, щодо об'єктивних речей факти виявляються синонімом, звичайним словом-замінником, а для особи - інформацією щодо таких об'єктивних речей. За такої «подвійності» причинні відносини між фактами теж мають встановлюватись двічі - на рівні фізичних речей та на рівні їх відображень у деякому знанні. Така ситуація у криміналістичному представленні про факти виникає через суміш онтологічних питань - предметів, об'єктів, властивостей - із гносеологічними питаннями - знанням про предмети, об'єкти, властивості. Тобто криміналістам необхідно або відкинути категорію факту, та перейти до об'єктивних речей та відомостей про них, оминаючи посередника у вигляді фактів, або створити теорію факту, певним чином дистанційовану від посвідання онтологічної та гносеологічної проблематики. Однак, враховуючи вимоги кримінально-процесуального законодавства повністю відмовитись від категорії факту при створенні криміналістичних рекомендацій в найближчій перспективі навряд чи вдасться, тому необхідно поступово наближуватись до криміналістичної теорії факту, позбавленої зазначених недоліків.

Зважаючи на викладене вище, вбачається, що саме рівень взаємодій, які відбуваються між об'єктами в різноманітних подіях та призводять до утворення криміналістично- значущих слідів є базовим для криміналістичного розуміння причинності. Так, наприклад, причиною утворення сліду-відображення є взаємодія слідоутворюючого об'єкту, слідоприймаючого об'єкту та докладеної до них сили. Натомість факти не можуть взаємодіяти один з одним та утворювати наслідки, через те, що факти не є самим матеріальним світом, а вони, скоріше, про матеріальний світ. З цього випливає й висновок про те, що вираз «встановлення причинного зв'язку між фактами» насправді є мовним засобом відображення причинності, яка виникла на більш глибокому, об'єктному рівні.